

HZ. ALİ-İFRİT CENGİNİN YENİ BİR NÜSHASI*A New Copy of Hz. Ali-İfrit Cenknâme***Die Hz. Ali-İfrit Schlacht. Eine Neubetrachtung**

Onur AYKAÇ*

DOI: 10.24082/abked.2017.15.003**ÖZ**

Köy odalarından saraya kadar hemen her muhitte okur bulan Hz. Ali cenkleri, ahaliye gazâ ruhunu aşıl原因 ve onlara ideal bir Müslüman tipi sunan halk anlatılarıdır. Hz. Ali, kahramanlığı ve cesaretiyle sadece Arap Yarımadası'nda değil Anadolu'da da sevilmiş, onun yiğitliği etrafında çok sayıda anlatı ortaya çıkmıştır. Onlardan biri, Hz. Ali ile İfrit adlı kâfirin mücadelesini konu alan cenknâmedir. Elimizdeki Ali-İfrit cengi, Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleriyle kaleme alınmış olup bugüne kadar ulaşılabilen en uzun nüshadır. Metinde dikkati çeken en mühim nokta, başkahraman Hz. Ali'nin düşmanını alt edebilmek için *gelin kuluğna* girmesi ve son âna kadar kimliğini gizli tutmasıdır. Bu tavır, yeri geldiğinde hile ve kurnazlığın da bir savaş taktiği olabileceğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Çalışmamızda cenknâme yazma geleneği içinde Hz. Ali cenklerinin yeri ve önemi ortaya konulacak, ardından Ali-İfrit cenginin yeni tespit edilen nüshası çeşitli yönlerden incelenecektir. Ayrıca cengin Latin harflerine aktarılmış transkripsiyonlu metnine de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cenknâmeler, Hz. Ali, İfrit, Gazâ, Kılık Değiştirme Motifi.

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/Türkiye, onuraykac@kmu.edu.tr.

ABSTRACT

Hz. Ali cenknames, which found readers in nearly every places from village chambers to the palace, are folk narrations infusing spirit of gazâ to community and offers them an ideal Muslim type. Hz. Ali is being loved for his heroism and bravery by not only in Arabian Peninsula, but also in Anatolia, a great number of narratives have emerged. One of them is the cenkname about the struggle between Hz. Ali and heretic named Ifrit. The Ali-Ifrit cenkname we have is committed to paper with Old Anatolian Turkish's language properties and is the oldest copy up to today. The most significant notion drawing attention in the text is, the hero Hz. Ali's donning *the guise of bride* to dispatch the archenemy and veiling his identity till the last minute. This demeanour is remarkable in respect to show that cheating and trick could be war tactics when appropriate. In my paper, firstly the place and importance of Hz. Ali cenknames in the tradition of writing cenknames will be put forward; afterwards, the newly identified copy of Hz. Ali cenkname is analyzed from various aspects. Besides, the text in Latin alphabet with its' transcription is included.

Keywords: Cenknames, Hz. Ali, Ifrit, Gazâ, the Motif of Disguising.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Volkserzählungen über die Schlachten von Hz. Ali, die von Dorfhäusern bis zu den Palästen reichen und nahezu in jeder Nachbarschaft sich rumsprachen, zielten darauf ab der Gemeinschaft den Geist der Verbreitung und Sicherung des Islams bzw. den religiösen Kampf gegen Ungläubige und den Typus eines idealen Moslems zu vermitteln. Hz. Ali wurde aufgrund seiner Heldenhaftigkeit und seines Mutes nicht nur in den arabischen Ländern, sondern ebenso in Anatolien verehrt, weswegen einige Erzählungen über seine Tapferkeit entstanden. Eine davon ist die Erzählung über den Kampf zwischen Hz. Ali und einem Ungläubigen Namens Ifrit. Die gegenwärtige Ali-İfrit Erzählung, die sich durch die Besonderheit einer alt-anatolisch-türkischen Sprache auszeichnet, ist die bis heute ausführlichste niedergeschriebene Kopie bzw. Exemplar der Erzählungen über die Schlachten von Hz. Ali. Der in dem Text besonders Aufmerksamkeit erregende Punkt ist jener, dass der Held Hz. Ali für den Sieg über den Feind, sich in eine Braut verkleidet und bis zu Letzt seine wahre Identität nicht preisgibt. Dieses Verhalten zeigt, dass möglicherweise je nach Situation auch die Methode der List und des Betrugers eine Kriegstaktik sein könnte. In diesem Artikel wird versucht die Rolle und Bedeutung der Schlachterzählungen über Hz. Ali auszuarbeiten. Darauf folgend soll die neu entdeckte Kopie der Ali-İfrit Erzählung aus unterschiedlichen Perspektiven analysiert werden. Außerdem wird das Transkript der Schlachterzählung, das in lateinischen Buchstaben übersetzt wurde, im vorliegenden Text aufgegriffen.

Schlüsselwörter: Schlachterzählungen (Cenknâmeler), Hz. Ali, İfrit, Religiöser Kampf (Gazâ), Verschleierungs-/Verkleidungsmotiv.

1. Cenknâmeler ve Hz. Ali Cenklere

Halkın ortak his, fikir ve zevkleriyle yoğrularak vücut bulan halk anlatıları, kaleme alındıkları dönemle sıkı bir bağ içindedir. Devrin siyasi ve kültürel dokusu, fertlerin dünya görüşü ve yaşam felsefesi bu anlatılarda kendine geniş şekilde yer bulmuştur. Haliyle destan, efsane, halk hikâyesi gibi tahkiyeye dayalı türlerde kendinden bir parça gören ahali, anlatı dünyasıyla bütünleşmekte zorlanmamıştır. Olayları/durumları kendi başından geçmişçesine derununda hissetmiş, kurmaca âlemdeki ideal tiplerin yerine kendini koyarak bir nevi onların başarısına ortak olmuştur. Anadolu insanını müşterek bir paydada buluşturan halk anlatılarından biri, hiç şüphesiz *cenknâmeler*dir.

XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da teşekkül etmeye başlayan ve konusunu İslami ananelerden alan hamasi hikâyeler, genel olarak *cenknâme* başlığı altında toplanmaktadır. İslamiyet'in yayılma evrelerinde görülen olayları/durumları abartılı bir üslupla anlatan bu eserlerde salt bir tarihî gerçeklik aramak boşunadır. Bir kısmı kaynağını gerçek hayattan alsa da idealize edilmiş tipler, hayalî kahramanlar, efsanevi yaratıklar, fantastik diyarlar, olağanüstü olaylar vs. cenk kitaplarında sıklıkla görülmektedir. Önceleri sözlü geleneğin bir parçası olup ilerleyen dönemlerde nazım, nesir veya nazım-nesir karışık bir formda yazılı ortama taşınan cenknâmeler, Eski Anadolu Türkçesi döneminde halkın rahatlıkla anlayabileceği bir dille yazılırken, bilhassa XV. yüzyıl sonrası metinlerde Arapça-Farsça unsurların çoğaldığı dikkati çekmektedir. Türkçenin edebî bir dil hüviyeti kazanmasına büyük katkı sağlayan cenknâme geleneği daha çok Ankara, Karaman, Konya, Eskişehir, Bursa şehirlerinde inkişaf etmiştir (Mattei, 2004: 13).

Cenk kitapları, uzun kış gecelerinde hoşça vakit geçirmek maksadıyla kalabalık bir cemaatin huzurunda okunan dinî kahramanlık hikâyeleridir. Köy odalarında, kıraathanelerde, medreselerde, asker ocaklarında, tekkelerde, hatta sarayda çok sayıda okur bulmuş; hemen her muhitten insana ulaşmıştır (Toprak, 2014: 10). Bu kitaplar halkın müşterek duygularını, hayallerini, rüyalarını hamasi bir üslupla dillendirdiği için, bilhassa Anadolu insanı tarafından çok sevilmiştir. Bu sahiplenme, yazarı belli olan birçok cenk kitabının zamanla anonimleştirilmesini ve bunların bir kişinin değil herkesin malı sayılmasını da beraberinde getirmiştir.

Cenknâmeler, ilk olarak Arap ve Fars edebiyatından yapılan çeviriler aracılığıyla Anadolu'ya girmiştir. Haliyle ilk eserlerde Arap ve Fars kültüründen izler görmek mümkündür. Ancak Anadolu'da yaşayan maharetli kalemler, kısa sürede İslami

motiflerle ve millî unsurlarla bezeli orijinal metinler yazmayı bilmiştir. Bizde cenknâme yazma geleneğini yaygınlaştıran kişilerin başında Tursun Fakı (Dursun Fakih) gelmektedir. Meddah Yusuf, Şeyyad İsa, Kirdeci Ali ve Maazoğlu Hasan adı bilinen diğer cenknâme yazarlarındandır (Çetin, 1997: 55-59). Hepsinin ortak amacı; tarihî şahsiyetlerin adını yaşatmak, gençlere tarih bilgisi aşılama, ahalinin moralini ve gazâ ruhunu en yüksek seviyeye çıkarmak, topluma dinine bağlı bir örnek tip sunmak ve halkı dinî-ahlaki yönden bilinçlendirmektir. Buna paralel olarak cenknâmelere kahramanlar “sözünde duran, cömert, hak etmediği şeye dokunmayan, ekmeğini yediği kişiye ilişmeyen, zalimlere karşı mazlumları koruyan şahsiyetler” olarak tasvir edilmiştir (Toprak, 2014: 8-9).

Temelde Müslim-gayrimüslim çatışması üzerine kurulu olan cenk kitapları, İslamiyet öncesi destan geleneğinden beslenmekle birlikte, çıkış noktası *Kur'an*, hadis ve sünnet başta olmak üzere bütün İslam tarihidir (Çetin, 2014: 202). Metinlerde yer alan savaşların ana gayesi, İslam dinini tebliğ etmektir. Bu yönüyle cenknâmeler, bir bakıma “İslam'ın yayılış efsaneleridir”. Zira pek çok cenknâme, kâfir diyarında yaşayan ahalinin Müslüman olmasıyla son bulmaktadır. Ayrıca hikâyelerde konu edinilen savaşlar ve maceralar Hazret-i Peygamber döneminde gerçekleşmiş gibi gösterilerek onun dinî önderliği hep canlı tutulmuş; bu yolla, anlatılarda mezhep ve meşrep ayrımı yapılmasının da önüne geçilmiştir. (Toprak, 2014: 7-8)

Hz. Hamza, Ebu Müslim, Seyyid Battal Gazi, Danişmend Gazi, Sarı Saltuk gibi şahsiyetler hakkında yazılan cenk kitapları da halk arasında çok sevilmeyle birlikte, cenknâme denilince akla Hz. Ali etrafında teşekkül eden hikâyeler gelmektedir. *Hz. Ali cenknâmeleri*, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında görülmeye başlanan ve devrin sosyo-kültürel yapısına, hayat tarzına uygun olarak şekillenen anlatılardır. Hz. Ali'nin hayatı, kerametleri ve küffarla mücadelesini merkeze alan bu anlatılarda, başkahraman Hz. Ali “kimi zaman hayalî ve destansı, kimi zaman da gerçek ve tarihî kimliğiyle İslamiyet'i yayma ve zulüm gören Müslüman halkı kurtarma” amacına hizmet etmektedir (Toprak, 2014: 9). Zaman zaman Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ayşe, Hz. Fâtıma gibi diğer İslam büyüklerinin hayatlarına ve kahramanlıklarına da Hz. Ali cenknâmelerinde yer verildiği görülmüştür. Olayların geçtiği coğrafya önceleri Mekke ve Medine çevresiyken, İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte İran ve Türkistan da hikâyelere dâhil edilmiştir. (Demir, 2011: 90-91) Bu arada, genel kabule göre Anadolu'da Türkçe yazılan Hz. Ali cenklerinden ilki “Salsalnâme” adlı hikâyedir (Köprülü, 2009: 351).

Anadolu’da Hz. Peygamber’den sonra en çok kabul gören kişi Hz. Ali olmuştur. Bu durumu sadece Hz. Peygamber’in amcasının oğlu, damadı, dava arkadaşı olması gibi sebeplerle açıklamak güçtür. Hz. Ali’nin kahramanlığı, cömertliği, ilmi, bağışlayıcılığı, ahde vefası gibi insani vasıflarının yanında soyundan gelenlerin Kerbela’da yaşadığı acı olayların halkımızda yarattığı derin hüznün de belirleyici olmuştur (Karaoğlu, 2015: 43). Hz. Ali hem Alevi hem de Sünni ahali tarafından sevilip yüceltilmiş, onu konu alan hikâyeler asırlar boyunca Anadolu’nun her köşesinde dilden dile dolaşmıştır.

Cenknâmelerdeki Hz. Ali, Müslümanların koruyucusu ve karizmatik lideridir. Yaşadığı bölgedeki Müslüman halkın can, mal ve namus güvenliğini sağlayan, kâfirlere aman vermeyen, gerçekleştirdiği seferlerle İslam coğrafyasına yeni yerler kazandıran, olağanüstü güçlerle donanmış örnek bir insandır. Müslümanlar arasında kahramanlığın, gücün ve cesaretin sembolüdür (Fığlalı, 2014: 102). “Haydar, Şîr-i Yezdân, Esedullah, Haydar-ı Kerrâr, Şâh-ı Merdân” gibi güçle ilgili sıfatlarının olması, cenk meydanında attığı naraların aslan kükremesine benzetilmesi bundandır. Cenklerde en büyük yardımcıları, atı Düldül ve kılıcı Zülfikâr’dır. Hz. Peygamber bazı cenklerde Hz. Ali’nin yanında bulunsa da onun görevi orduyu komuta etmek, Hz. Ali’nin görevi ise düşmana hücum etmektir. Hz. Ali, kimi cenknâmelerde sadece kâfirlere değil şeytan, dev, cadı, ejderha gibi tabiatüstü varlıklarla da savaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Hz. Ali cenknâmeleri tarihi ve dinî hadiselerin yanında destan, efsane ve masallardan da beslenmiştir (Atalan, 2008: 12). Haliyle kimi metinlerde hayal ile gerçeğin içe içe geçtiği görülmektedir.

Hz. Ali cenknâmelerinin sayısı hakkında kesin bir şey söylemek hayli güçtür. Bugüne kadar ele geçirilen veya kaynaklarda adı anılan metin sayısı 40 kadardır.¹ Bunlar ağırlıklı olarak XIII-XV. yüzyıllar arasında kaleme alınmış, sonraki dönemlerde kimi hikâyelerin yeniden yazımları da gerçekleştirilmiştir. Ağırlıklı olarak Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri gözlenen Hz. Ali cenknâmeleri nazım, nesir veya nadiren nazım-nesir karışık bir şekilde tertip edilmiştir.

Manzum Hz. Ali cenknâmeleri; mesnevi nazım biçimiyle yazılmış, ahenk yaratmak için kafiye ve rediften faydalanılmıştır. Çoğunlukla aruzun “fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün” kalıbına uygun olarak yazılan bu metinler, büyük aruz kusurlarıyla doludur. Bu durumu, bilhassa ilk dönemlerde Anadolu edebiyatının aruza henüz tam olarak adapte olamamasıyla açıklayabiliriz. Mensur olanlar, daha çok tercüme metinlerdir; düz yazıyla doğrudan Türkçe kaleme alınan Hz. Ali cenknâmeleri azdır.

¹ Mevcut Hz. Ali cenknâmelerinin bir kısmının kısa özetleri için bk: Küçük, 2014: 22-66.

Manzum cenknâmelerde vaka derin tasvirlerle başvurulmadan anlatılırken, mensur olanlarda kahramanların detaylı olarak tanıtıldıkları görülür. Hz. Ali cenknâmeleri içinde nazım-nesir karışık bir şekilde yazılan metinler ise sınırlı sayıdadır. Bunlarda şiirin pek bir işlevi yoktur, hikâyeye yön veren asıl olaylar düz yazıyla sunulur (Çetin, 1997: 453-454).

Hz. Ali cenknâmelerinde geçen şahıslar, birer gazi (alperen) tipidir. Allah'ın rızasını kazanmak için savaşa tutuşan bu gaziler, düşmanın yüreğine korku salacak derecede kuvvetli ve heybetli kişiler olarak tasvir edilir. Akıllarında sadece İslami kaygılar vardır; daha fazla kâfir diyarına ulaşmak ve daha çok kişiyi Müslüman yapmak temel amaçlarıdır. Din yolunda şehit olmaksızın, en büyük arzularıdır. Müslüman tipler “âdil, cesur, imanlı, bilgili, emin, ahlaklı” kişilerdir; karşılarına çıkan münafıklar ise tam tersi bir karakter gösterirler (Çetin, 1997: 144-146). Anlatılan olaylar ağırlıklı olarak Medine’de vuku bulmaktadır. Mekke, Irak, Şam, Roma, Kudüs, İsfahan, İran, Çin, Hindistan adı geçen diğer yerler arasındadır. Hayalî ülkeler, adalar ve kaleler de metinlerde anılmaktadır. Ayrıca hangi formda yazılırsa yazılsın bütün Hz. Ali cenknâmelerinde savaş malzemeleri ve taktikleri, dinî terimler ve motifler geniş yer tutmaktadır.

2. Hz. Ali Cenknâmelerinin Yeni Bir Nüshası

Türk halk edebiyatında Hz. Ali'nin kahramanlıklarını konu alan çok sayıda cenk kitabı bulunmaktadır. Onlardan biri Hz. Ali ile İfrit adlı bir kâfirin mücadelesini konu alan anlatıdır. Hz. Ali-İfrit cenginin daha önce bilinen/ulaşılabilir üç nüshası vardır. İlki, Millî Kütüphane’de “06 Mil Yz B 274” arşiv numarasıyla kayıtlı olan yazmadır. Cenknâmeyi içinde barındıran yazma, bir siyer kitabıdır ve Ali-İfrit cengi, sözü edilen yazmada “*‘Kıssa-ı Ebu'l-Aşere ve Hazret-i ‘Alinün Gelin Olduğu Çengidür*” başlığı altında anlatılmıştır. Yazarı bilinmeyen metin, toplam 303 beyittir.² İkinci yazma yine Millî Kütüphane’dedir. “06 Mil Yz A 1132” arşiv numarasıyla kayda giren metnin sahibi İbrahim isminde biridir. Metin bir cenk kitabının içinde yer almakta olup “*Hazā Kitāb-ı Gazavāt-ı ‘Alī Raḍiyallahü ‘Anh*” başlığını taşımaktadır ve 338 beyittir. Hz. Ali-İfrit cengini içeren son metin, Safranbolu’da ikamet etmekte olan Mehmet Özalp’in

2 Millî Kütüphane kayıtlarına göre, cenknâmeyi içinde barındıran yazmanın başı ve sonu eksik olup adı *Siyer-i Nebî Tercemesi*, sahibi ise Darîr Mustafâ b. Yûsuf Erzurûmî’dir. Ancak yazarın sözü edilen eserinde Hz. Ali-İfrit cengine rastlanmamıştır (Mustafa Darîr, 2004). Cenknâmenin yer aldığı yazmadan ilk defa bahseden İsmet Çetin de çalışmasında (Çetin, 1997) siyer kitabının adı ve yazarı hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Bu durumda, Millî Kütüphane’nin güncel kayıtlarında bir yanlışlık olması muhtemeldir.

özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Başlığı, yazarı veya müstensihî hakkında hiçbir bilgi bulunmayan cenknâme, 229 beyitten oluşmaktadır. Millî Kütüphane arşivlerinde bulunan iki yazma, daha önce İsmet Çetin tarafından bulunmuş ve İbrahim'in yazdığı 338 beyitlik metin incelemeye tabi tutulmuştur (Çetin, 1997). Ancak her iki yazmanın tam hali henüz yayımlanmış değildir. Mehmet Özalp'in özel kütüphanesinde bulunan yazma ise Serhat Küçük tarafından incelenmiş ve tam metni yayımlanmıştır (Küçük, 2014).

Çalışmamıza konu olan metin, Ali-İfrit cenginin eldeki en uzun nüshası olup Millî Kütüphane arşivinde "10 Hk 1199" numarasıyla kayıtlıdır. Yukarıda sözü edilen ikinci yazmada olduğu gibi bu metnin yazarı da İbrahim'dir. Toplam 370 beyitten oluşan ve "Hazā Dāsītān-ı Hāzret-i 'Alīniñ Gelin Olduğı" adını taşıyan cenknâmenin olay örgüsü ana hatlarıyla şöyledir:

Hız. Ali, bir gün atını ve kılıcını evde bırakıp tek başına ava çıkar. Dağda taştan av ararken karşısına on atlı çıkar. Bunlar, Ebu'l-'Aşere'nin oğullarıdır ve yıllar önce bir kavgada kardeşlerini öldüren Hız. Ali'yi aramaktadırlar. Karşılarındakinin Hız. Ali olduğunu bilmeden onunla konuşup Ali hakkında bilgi toplamaya çalışırlar. Hız. Ali, kimliğini açık etmeden Ebu'l-'Aşere'nin oğullarıyla sohbet eder. Atlılar, bir ara sözü yiğitliğe getirip kendilerini övmeye, Hız. Ali'yi nasıl öldüreceklerini tarif etmeye başlarlar. Bunun üzerine Ali, adamlarla güreşip güçlerini sınamak ister. Eğer kendisini güreşte yenebilirlerse Hız. Ali'yi de yenebileceklerini söyleyerek adamları iyice tahrik eder. Ali, Ebu'l-'Aşere'nin oğullarıyla çayırda güreşe tutuşur ve hepsini bir bir yener. Hatta adamlar aynı anda saldırdıklarında bile Ali'yi yere indiremezler. Bunun üzerine Ebu'l-'Aşere'nin oğulları pes eder ve böyle bir yiğidi kendi şehirlerinde ağırlamak istediklerini söylerler. Hız. Ali atlıların teklifini kabul edip onların şehrine gider ve gerçek kimliğini açıklamadan Ebu'l-'Aşere'nin evinde misafir olur. Aradan birkaç gün geçer. Bir gece İfrit adlı zalimin adamları şehri basar. İfrit güzel kızları zorla nikâhına almakta, gönülden geçince de onları bir kenara atmaktadır. Bu kez sıra Ebu'l-'Aşere'nin güzel kızına gelmiştir. Lakin Ebu'l-'Aşere kızını vermemek için direnir. Yaşananlara şahit olan Hız. Ali, İfrit'e haddini bildirip ahaliyi bu dertten kurtarmaya karar verir. Ebu'l-'Aşere ile konuşup kızını İfrit'e vereceğini, ancak birkaç gün zamana ihtiyacı olduğunu söylemesini ister. Hız. Ali gelin kılığında İfrit'in yanına gidip onu öldürmeyi planlamaktadır. Aradan birkaç gün geçer. İfrit'in adamları Ebu'l-'Aşere'nin kızını almak için gelirler ve içindekinin Hız. Ali olduğunu bilmeden yüzü peçeli gelini ata bindirip İfrit'e götürürler. Hız. Fâtıma tarafından Ali'yi bulması için gönderilen Amr Ümeye, keşiş kılığında gezerken İfrit'in düğününe tesadüf eder. Hatta İfrit,

ondan nikâhını kıymasını ister. Keşiş kılığındaki Amr Ümeyye, nikâh töreninde gelinin elini görünce onun Ali olduğunu anlar. Ardından nikâh kıyılır ve İfrit'le gelin gerdek odasına geçer. İfrit'le yalnız kalan Ali, onu hışımla yere vurup kemiklerini kırar. Kapıda bekleyen Amr Ümeyye de hemen odaya koşup İfrit'in başını keser. Sonra Ali ile Amr Ümeyye, İfrit'in adamlarını kılıçtan geçirir. Müslüman olmayı kabul eden halka ise dokunmazlar. Hz. Ali, İfrit'in şehrini Müslümanlığı kabul eden Ebu'l-'Aşere'ye devredip Amr Ümeyye ile beraber Medine'ye döner. İfrit'in hazinesinden alınan ganimetlerin Medine'deki fakirlere dağıtılmasıyla cenk son bulur.

Söz konusu Ali-İfrit cenginin ne zaman yazıya geçirildiği bilinmemektedir. Yine de metnin diline ve yazıldığı nazım şeklinin genel özelliklerine bakarak bir yorumda bulunmak mümkündür. Elimizdeki cenknâme, Türk dilinin XIII-XV. yüzyıllar arasındaki devresini kapsayan Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bilindiği üzere kaleme alınan eserlerin kurallı ve düzenli bir imlalarının bulunmaması, metinlerde genel olarak kalınlık-incelik uyumunun sağlam, düzlük-yuvarlaklık uyumunun zayıf olması, Eski Türkçe döneminde sözcük sonunda ve hece başında bulunan “ğ” ve “g” seslerinin düşmesi, sözcüklerde sıkça t->d-, k->g, k>ğ, b>v değişimlerinin gözlenmesi, tonluluk-tonsuzluk uyumunun olmaması, belli sözcüklerde ünsüz ikizleşmesine rastlanması, şahıs ve işaret zamirlerinde ön sesteki b'nin korunması, gelecek zaman çekiminde -isar/ -iser ekinin yaygın olması, -ıcağ/ -icek ve -uban/ -üben zarf-fil eklerinin sıkça görülmesi, şimdiki zaman ekinin genellikle istek kipi ve geniş zaman ekleriyle karşılaşması vs. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik dil özellikleri arasındadır (Uysal, 2014: 47-49). İncelemeye tabi tuttuğumuz metinde geçen “ahşam, ayruğ, bay, berü, biti, bular, dağı, delim, depele-, depret-, dir-, dükeli, dün ü gün, eyit-, eyü, gey-, girü, görklü, hergiz, issi, işbu, kında, kıanı, kıankı, kıayı, kendöziñ, kendü, key, kıgır-, muştuluk, neçe, öküş, örü tür-, şacı, semüz, şı-, süñük, şol, tağ, tağla-, turgur-, uçmağ, ur-, uşşu, uş, üleşdür-, yağşı, yaña, yarlıga-, yavlağ, yavuz, yit-, yoğsul” kelimeleri; +din eki (şehrdin); +durur eki (ahvâl-durur, kuvvetlü-durur); -am/ -em eki (kıluram, varam, götürem, öldürem); -ven eki (benven); -vuz/ -vüz eki (alavuz, bulavuz, gitsevüz, virevüz); -sız/ -siz eki (olasız, bilesiz); -ayın/ -eyin/ -ayım/ -eyim eki (kıyayım, varayım, getüreyin, göreyin, durayım, vireyim); -ğıl/ -gil eki (toygıl, yarlıgağıl, gelgil, istegil); -alum/ -elüm eki (tutalum, varalum, görelüm, virelüm); -uban/ -üben/ -übeni eki (aluban, başuban, begenüben, dönderüben, virişübeni); +rağ eki (katarığ); -ıcağ eki (şalicağ, varıcağ); -isar eki (kocısar) ilk bakışta göze çarpan Eski Anadolu Türkçesi unsurlarıdır. Metin boyunca Türkçe kelimeler baskın

olmakla birlikte az sayıda Arapça ve Farsça kelimeye de rastlanmaktadır. Bunlar içerisinde bir ön ek alan kelimeler ile ikileme veya tamlama şeklinde kurulanlar (‘adl u dād, bī-pāyān, emīrū’l-mū’minīn, ḥāṣā lillāh, ḥoş-āvāz, ḥoş-nihād, ḥurrem ü ṣād, mā-ḥazar, nā-gāh, ṣāhib-ḥayr, ser-āgāz, ser-gerdān, ṣāh-ı merdān, şeyḥ ü ṣābb, ṣīr-ü ner, ve>s-selām) dikkati çekmektedir.

İncelediğimiz Ali-İfrit cengi, daha önce ulaşılan diğer üç nüshada olduğu gibi mesnevi tarzında kaleme alınmış ve aruzun “fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün” kalıbıyla yazılmıştır. Anlatı, cennetle müjdelenen on kişinin methiyle başlayıp Hz. Muhammet’e salavat getirilerek devam etmiş ve ardından Hz. Ali’nin macerasına geçilmiştir. Asıl olaya başlamadan önce klasik bir mesnevide görülen “dîbâce, besmele, tevḥîd, münâcât, na’t, medh-i çihâr-yâr, medhiyye, sebab-i te’lîf” gibi bölümlerin burada görülmemesi, metnin mesnevi yazma geleneğinin bizde henüz olgunlaşmadığı dönemlerde kaleme alındığına işaret etmektedir. Ayrıca şeklen 11’li hece ölçüsüne uygun bir aruz kalıbının tercih edilmiş olması,³ bahsi geçen kalıbın kimi mısralarda sağlıklı bir şekilde takti edilememesi gibi hususlar da eserin yazılma tarihini aruzun edebiyatımıza yeni yeni girmeye başladığı ve hece ölçüsünün hâlâ baskın olduğu dönemlere götürmektedir.

3. Kılık Değiştirme Motifi Bağlamında Hz. Ali-İfrit Cengi

Eskiden beri var olan, yer aldığı anlatıya derinlik kazandıran, okuyanı/dinleyeni cezbeden en küçük unsur şeklinde tanımlayabileceğimiz *motif*, halk anlatılarının olmazsa olmaz unsurlarındandır. Farklı anlatılarda benzer şekilde karşımıza çıkabilen ve kalıplaşmış bir yapı arz eden motifler, anlatıların tematik bütünlüğünü sağlamaya da yardımcı olmaktadır. Bu motifler arasında *kılık değiştirme* önemli bir yer tutmaktadır.

Bir süreliğine kimliklerini saklamak ihtiyacı duyan kişilerin dış görünüşlerini değiştirmeleri şeklinde tarif edebileceğimiz kılık değiştirme, “tanınmama ve çeşitli sorunları kimliğini gizleyerek çözmeye” (Bakırcı, 2010: 861) isteğinin anlatılardaki tezahürüdür. Çoğunlukla başkahraman üzerinden sunulan bir motif olmakla birlikte, bazen ikinci dereceden kahramanların da kılık değiştirdikleri görülmektedir. En sık rastlanan kılık değiştirme örneği, kahramanın başka birinin kıyafetini giymesidir. Bilhassa kadının başka bir kadına, erkeğin başka bir erkeğe ait kıyafetleri giymesinin

3 Çoğu Hz. Ali cenginin hem aruz hem hece ölçüsüne uygun yazılmış olması, metinlerin veznini belirleme noktasında ciddi bir sorun yaratmaktadır. Bazı Hz. Ali cenklerinin hece ölçüsüyle yazıldığını düşünen araştırmacılar da bulunmakla birlikte, genel kabul, bu metinlerin tamamının aruzla kaleme alındığı yönündedir (Çetin, 1997: 97-98).

yanında kadının erkek, erkeğin kadın kıyafeti giydiği anlatılar da vardır. Ayrıca kıyafet değiştirmenin dışında başına bir hayvan işkembesi geçirerek kendini kel gibi gösterme, saç, sakal veya bıyık uzatma, kendini ve atını siyaha boyama gibi yollarla kılık değiştiren anlatı kahramanlarına da tesadüf edilmektedir. Bilhassa destan ve halk hikâyelerinde yaygın olan kılık değiştirme motifi; mitolojik anlatılarda *dönüşüm*, efsanelerde ise *don değiştirme* (Önal, 2010: 1272-1273) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Stith Thompson'un *Motif-Index of Folk-Literature* adlı eserinde "K. Deceptions" (Aldatmalar) başlığı altında (Thompson, 1966: 234-499) yer alan kılık değiştirme motifine Türk halk anlatılarında "kayıp olan biri(leri)ni bulmak, zor bir durumdan kurtulmak, kötülük yapanları tespit etmek, verilen bir işi yapabilmek, memlekette nelerin olup bittiğini anlamak, isteği dışında uzak kaldığı memleketine dönüp olup bitenleri görmek" (Sakaoglu, 1998: 124-125) gibi amaçlarla sıkça müracaat edildiği dikkati çekmektedir.

Kılık değiştirme motifi, incelememize konu olan Ali-İfrit cenginde hem başkahraman Hz. Ali hem de ikinci dereceden kahraman konumundaki Amr Ümeyye üzerinden sunulmuştur. Cenknâmede Ali'nin bir *gelin*, Amr Ümeyye'nin ise bir *keşiş* kılığına girdiği görülmektedir.⁴ Hz. Ali düşmanına gizlice yaklaşıp ahaliyi o zalimin zulmünden kurtarmak, Amr Ümeyye ise birkaç gündür kayıp olan Ali'yi kâfir diyarında ararken kimliğini gizli tutmak amacıyla bu yola başvurmuştur. Her ikisi de düşmanlarından korktukları için değil, son âna kadar kimliklerini gizlemek istedikleri için kılık değiştirmiştir. Bu durum, bize bir cengin sadece silah gücüyle değil, hile ve kurnazlıkla da kazanılabileceğini göstermektedir.

Cenknâmelerde yaşadığı bölgedeki Müslüman halkın güvenliğini sağlamayı kendine görev edinen Hz. Ali, İfrit'le olan cenginde Müslümanların değil gayrimüslim bir ahalinin derdine deva olabilmek için uğraşır. Bölgede zalimliğiyle nam yapan İfrit, güzel bir kız gördüğünde onu zorla nikâhına almakta, ona türlü işkenceler yapmakta ve gönlü geçince de onu bırakıp yenisini aramaktadır. Hz. Ali, bir gayrimüslim olan Ebu'l-'Aşere'nin evinde misafirken bu meseleyi tesadüfen öğrenir ve İfrit'in zulmüne son vermek ister. Ali, *gelin kılığında* İfrit'in yanına gitmeyi ve onu öldürüp ahaliyi bu dertten kurtarmayı planlamaktadır:

Siz getirün bir gelin tonın baña

Kābin eyleyüb beni virün aña

4 Hz. Ali, diğer cenklerinde de kılık değiştirme yoluyla düşmanlarını alt etmeyi denemiştir. Bazen bezirgân veya silahşor yetiştirici olarak kendini takdim etmiş, bazense düşman askerlerinin kıyafetini giyip onların aralarına sızmıştır. (Çetin, 1997: 443-446)

İnşâ'Allâh kim ol gece ben varam Bu mel'ûnı kıllarıyla öldürem
 Kırtıla andan bu ilûñ kavümü Kıoñ beni kim avlayayım avumı

Hız. Ali, gelin kıyafeti giyip yüzünü bir örtüyle kapatır ve hiç kimse onun gerçek kimliğini anlayamaz. Her ne kadar üzerinde gelin kıyafeti olsa da Ali, gücüyle herkesi kendine hayran bırakır. Kendisini Ebu'l-'Aşere'nin evinden alıp İfrit'e götürmek için getirilen atlar Ali'yi taşıyamaz ve birkaçı telef olur; at sırtında geline kırbaçla vurmaya adet edinen İfrit, Ali'nin bir darbesiyle atından yere yuvarlanır; gerdek gecesi gelinin elini sıkmak isteyen İfrit parmaklarının kırıldığını zanneder; yine gerdek gecesi Ali'nin bir bakışı, İfrit'in dengesini kaybedip yere düşmesine sebebiyet verir. Sonunda, üzerindeki gelin kıyafetini çıkarıp gerçek kimliğini açıklayan Hız. Ali, İfrit adlı zalimi ve adamlarını ortadan kaldırıp ahaliyi onların zulmünden kurtarır.

İncelediğimiz Ali-İfrit cengindeki ikinci kılık değıştirme, Amr Ümeyye tarafından gerçekleştirilmiştir. Ava çıkan Ali'nin serencamından haberdar olmayan Hız. Fâtıma, onun ahvalinden haber getirmesi için Amr Ümeyye'yi görevlendirir. Amr Ümeyye, Ali'yi bulmak ümidiyle gittiği İfrit'in şehrinde bir keşiş kılığında dolaşır. Üzerinde keşiş kıyafeti, belinde bir zünnar, elinde bir İncil, boynunda ve kolunda dolalı birer tespih vardır. Ayrıca bıyıklarını ve tırnaklarını uzatmıştır. Güzel sesiyle okuduğu İncil, herkesi mest etmektedir. Kısacası Amr Ümeyye'nin yıllardır keşişlik yapan bir adamdan hiçbir farkı yoktur:

Ol sâ'at düzdi özini bir keşiş Şanasın kim keşiş-idi yaz u kış
 Geydi bir tını kuşandı zünnârı Key uzatmışdı bıyık, dırnaqları
 Tesbîh dizmişdi boynına kolına Bir İncil kitabın almış eline
 Şöyle okur İncilî âvâz-ıla Kim işiden 'aşık olur cân-ıla
 Vardılar 'İfrite virdiler haber Kim bir ulu keşiş gelür mu'teber
 'İfrit la'ın ol sâ'at karşı gelür Begler ile cümlesi ikrâm kıllur

Amr Ümeyye'yi gören İfrit, böyle bir keşişin nikâhını kıymasından memnuniyet duyacağını söyler ve Amr Ümeyye'yi adamlarıyla beraber gelini almaya gönderir. Keşiş kılığındaki Amr Ümeyye, gelini almak için Ebu'l-'Aşere'nin evine gelir ve burada yüzü bir örtüyle kapalı olan gelinin elini görünce onun Hız. Ali olduğunu anlar. Ali'yi elinde Zülfikar ve altında Döldül'le görmeye alışan Amr Ümeyye, duruma anlam vermekte güçlük çeker. Hatta er kişiye bu halin yakışmadığını söyler. Hız. Ali ise, mazlumların derdine deva olabilmek için uğraştığını belirterek Amr Ümeyye'yi teskin eder:

‘Alî ol dem şundi elin ‘Amura	Ya‘nî ‘Alî kendüyi ‘Amra bildire
‘Amır nâ-gâh gördi ‘Alîniñ elin	Bildi ol sâ‘at ‘Alî-y-imiş gelin
‘Amur eydür yâ emîrû’l-mü’minîn	Pehlivân kişi olur mı hîc gelin
‘Alî eydür niçün kim olmak devâ	Er gerekdür şerri mazlûmdan şava

Hız. Ali-İfrit cenginin son bölümünde, İfrit ile gelin gerdek odasında yalnızdır. Keşiş kılığındaki Amr Ümeye ise kapıda hazır beklemektedir. Ali, birden İfrit’i kuşağından tutup yere vurur ve kemiklerini kırar. Sesleri duyan Amr Ümeye, hemen koşup İfrit’in başını keser. Böylece biri *gelin*, diğeri *keşiş* kılığına giren iki Müslüman, gayrimüslim halka zulmeden İfrit’i cezalandırmış olur. Bu gayretlerinin mükâfâtı olarak, hem İfrit’in hem de Ebu’l-‘Aşere’nin şehri Müslümanların safına katılır.

Adaletle hükmetmek ve gittiği yerlerde adaleti hâkim kılmak, bir kahramanda aranan temel vasıflar arasındadır. Bu cenkte, Hız. Ali’nin din ayrımı yapmaksızın insanın olduğu her yerde adaleti tesis etmek için uğraştığı, yeri geldiğinde gayrimüslim halkın can ve mal güvenliği için canını tehlikeye attığı görülmüştür.

4. Hız. Ali-İfrit Cenginin Transkripsiyonlu Metni

Çalışmanın bu bölümünde Hız. Ali-İfrit cenginin orijinal metnine yer verilecektir. Elimizdeki yazma Latin harflerine aktarılırken orijinal metne sadık kalınmış, metin tamiri yapılmamıştır. Haliyle transkripsiyonlu metinde görülen vezin ve mısra bozuklukları, metnin orijinalindeki kusurlardan kaynaklanmaktadır. Günümüzde pek kullanılmayan veya kullanılsa bile anlamı az kişi tarafından bilinen kelimelerin anlaşılabilmesi için, transkripsiyonlu metnin sonuna küçük bir sözlük de eklenmiştir. Sözlük oluşturulurken birden fazla anlamı olan sözcüklerde, o sözcüğün metinde geçen anlamı önce yazılmış; diğeri yakın anlamları ise her biri noktalı virgülle ayrılmak suretiyle arka arkaya dizilmiştir.

HAZĀ DĀSĪTĀN-I HĀZRET-İ ‘ALĪNĪÑ GELĪN OLDUĞI

-1-

1	Her kim sever Peyğamberiñ on yârin	Yarın uçmağda göre Hâkğ didârin
	Ol on yâriñ adların eydem size	‘Aşğ-ıla kulağ urursañ uş bize
	Ol Ebû Bekir, ‘Ömer, ‘Oşmân, ‘Alî	Efđalı bunlar-durur diñle hâli
	‘Abdu’r-rağman ibn-i ‘Afy, Sa’d u Sa’id	Kılmasun Hâkğ bunları bizden ba’id

5 ‘Ubeyde ibn-i Cerrāhdur ol biri
 Bunlar dünyāda-y-iken geldi haber
 Her biri bir nesneye ki maḥşūdur
 Bunlaruñ var Ḥaḳḳ katında ‘izzeti
 Bundan özge başlatalum bir ğazā
 10 ‘Aşḳ-ıla kulaḳ urub ḥoş övünüñ
 Ol emürü’l-mü’minin ki şir ‘Alī
 Tañrı aña hidāyet ḳalmışdur
 Bir gün nā-gāh ava ḳıḳdı ol velī

-2-

Şöyle yayaḳ yalıñuz gider-idi
 15 Gezdi ol gün ‘Alī taḡı vü taşı
 Ba1dı gördi ḳarşudan bir toz ḳopar
 Toz yanıldı cıḳageldi on süvār
 Atı ve ḥonı demürdür her biri
 Geldiler ‘Alīye selām virdiler
 20 Eyitdiler kim ne yirdensin yigit
 ‘Alī eydür Medīnedür şarımız
 Bunlar eydür ‘Alīyi bilür misin
 Ḳaddi anuñ elli arşun var mıdur
 Ne ḳatı vaşfı gelür ol ‘Alinüñ
 25 ‘Alī eydür gevdesi ulu degül
 Ḳaddi ḳāmet el ayaḳ şekl-i şüret
 Biri eydür sencese anuñ büti
 ‘Alī eydür n’eyleyübdür ol size
 Bu bizüm onımız on ḳarındaşuz
 30 Daḡı var-ıdı bizüm bir ulumuz
 Bir gün ḳıḳmış ol ‘Alī av avlamış
 El-ile kesmiş ‘Alī anuñ başın

Tamāmıdur Ṭalḥa, Zübeyr on yârı
 Ki ucmaḡa gireler işbu on er
 Anuñ-ıla dünyāda ol ma‘rūfdur
 Ḳıyāmetde dileyeler ümmeti
 Kim ‘Alī ne ḳıldı eydelüm size
 Muştafāya bir şalavāt getürüñ
 Kim yalan söylemedi hergiz velī
 Ne cefālar var-ısa ol görmışdür
 Evde ḳodı Zü’l-fiḳārı Düldüli

Ṭaḡda ṭaşda Ḥaḳḳı zıkr ider-idi
 Avlayub av bulmadı ol ḥoş kişi
 Heybetinden ki yürekleri yaḳar
 Cümlesi kim gök demür geymiş i yār
 Cümlesi ‘Alīye ḥulḳ ḳıldı varı
 Cümlesi ‘Alīyi araya aldılar
 Ḳorḳma bizden toğrusın bize eyit
 Tañrı resülidür sevdük yārimüz
 ‘Alinüñ vaşfın haber ḳılır mısın
 Başı günbed barmaḡı ḥıyār mıdur
 Ne uzunluḡı var hem ol ḳolınuñ
 Beni görüñ tā ki benem hemān ol
 Bende vardur ne ki anda ol şıfat
 Ḳoltuḡumda ḳışayım ḳıḳsun cānı
 Kim idersiz aña ḥışm ile cezā
 Ḳanda gitsevüz bile hem yoldaşuz
 Kim yeterdi biñ kişiyi yalıñuz
 Uḡramış ulumuza el eylemiş
 Anuñ-içün atamız döker yaşın

Biz daħı anuñ-içün çok ağladuķ
 Biz de çıkdıķ ‘Alīyi avlamaĝa
 35 ‘Alī eydür ‘aql-ıla işleñ işi
 Bunlar eydür yā ‘Arab söyle sözüñ
 ‘Alī eydür hele atdan iniñüz
 Diñlenelüm birer ta‘ām yiyelüm
 Onı daħı atlarından indiler

-3-

40 Biri eydür ‘Alīyi göre-y-idüm
 Biri eydür kuşaĝın ıtata-y-idüm
 Biri eydür ura-y-idüm gürz-ile
 Her biri öĝünüben kibr eyledi
 ‘Alī eydür öĝünmeklik key degil
 45 Hele öĝünmegi şöyle kıoyalum
 Gelüñ berü bir bir güreş ıtatum
 Çünki bārı geldiñüz siz bu ile
 ‘Alī güci nicedür işde beni
 On kāfırdan birisi ıtırdı örü
 50 Kuşaĝından ıtıtdı ‘Alīyi yara
 Şöyle kuvvet eyledi ol ‘Alīye
 Mişkāl zerre yirinden ayırmadı
 Bir daħı ondan kıtırak ol kefer
 Çün üçüncü nevbeti ĥamle kılar
 55 Eyitdi bitdiñ mi yiriñde yigit
 ‘Alī eydür kuvvetüñ ancaķ-durur
 ‘Alī eydür üç ĥamle kılduñ baña
 Bir kez ĥamle kıloram şaķla özüñ
 Şol eliyle şöyle urdı Murtażā

Dün ü gündüz yüregümüz taĝladuķ
 Ola kim düşürevüz anı aĝa
 Tanışıkla işlese ĥoşdur kışı
 Biz duta kim ne buyurursa özüñ
 İşbu cayır üzre siz bir kıonuñuz
 Size birkıac naşıĥatler diyelüm
 Her birisi bir dürlü öĝündüler

Bir ĥarb-ıla anı öldüre-y-idüm
 At üstünden anı yire ata-y-idüm
 Şöyle kıatı kim sünüĝi üzüle
 ‘Alīniñ ĥaķķında herze söyledi
 Ola kim sizden kıuvvetlü ola ol
 ıturuñ örü gücümüz şınayalum
 Bu da‘viniñ ucına biz yetelüm
 Kıanķımız başar görelüm biz hele
 ‘Alī başmaķ gibidür başmaķ beni
 Geydi ıtumman ol sā‘at geldi berü
 Diledi kim kıaldırub ura yere
 Kim kıayayı çekse kıopaydı kıaya
 Eyle şan kim kimse elin urmadı
 ĥamle kııldı bulmadı gine zafer
 Depredimez ‘Alīyi ĥayrān kıalur
 Taş mısın kıaya mısın baña eyit
 Bitmedüm yirde diyüb birki yürür
 Baĥşış olsun iki ĥamlesi saña
 Olmasun kim ĝāfil ola kendöziñ
 Taķla kııldı ortadan ol kıaltabān

60 Tā bilesin kışşasın onun daħı
 Bir bir gelüb dutuşdılar ‘Alī ile
 Hic sağ elin şunmadı bir kâfire
 ‘Alī eydür siz bir kezden onıñuz
 Eyle şanuñ ‘Alīyem tutañ beni
 65 Onı bir kezden ‘Alīye uşdiler

Geydi tımman çıkardı tının daħı
 ‘Alī başdı dükelin şol el-ile
 Hacı olub kaması düşdi yire
 Hamle kıluñ baña geymeñ tınıñuz
 Beni yeñseñüz yeñersiz hem anı
 Her biri bir yañadan yapışdılar

-4-

Kim yapışdı boynına kim koline
 Kim tımmana yapışdı kim kuşağa
 Onı daħı ‘Alīyi depretmedi
 ‘Alī eydür gücünüz uş aluñuz
 70 Bir kez ‘Alī silkdi ol şarmaşdılar
 Kiminüñ belı ağrıdı kimün başı
 Kamusı tırdı örü iy görklü yüz
 Bunlar eydür kim saña olsun helâl
 Görklü hulkuñ bize eşer eyledi
 75 ‘Alī eydür gücünü benden bilün
 Siz onıñuz ğarım olmazsız aña
 Düldül adlı bir atı vardur anuñ
 Ol atıyla ol kılıcıyla i yâr
 Degme bir kez ol ‘Alī kılıc şalar
 80 Uzunı anuñ kırk arşun uzanur
 Degme bir kez şalıcağ kırk er biçer
 Çünkü aña ğarım olmaz onıñuz
 Bunlar eydür tıtalum ey hulku bay
 Dileriz kim bize mihmân olasın
 85 Şehrimizüñ adıdur Penhân bayk
 Kerem eyle bizüm eve gidelüm
 ‘Alī eydür hâñrınuz-çün varalum

Kim ayağına yapışdı kim beline
 Kim yukaru yapışdı kim aşağa
 Anlaruñ kuvveti ‘Alīye yetmedi
 Kepek mi yersiz ne-durur hâlinüz
 Her birisi bir yañaya düşdiler
 Kiminüñ şındı kolu kimün dişi
 ‘Alī eydür baña helâl eyleñüz
 Senün luftuñ giderür bizden melâl
 Muhabbetün gönülde yir eyledi
 İstemeñ ayruğ anı hazer kıluñ
 Ayruğ heves eylemeñ andan yaña
 Bir kılıcı vardur adı Zül’-fiķâr
 Elli biñ er önine tırmaz kaçar
 Kâfirin kanlarını yire serer
 Yemyeşil nürıyla şol dem bezenür
 Ne kadar olsa çeri andan kaçar
 Nâmüs-ıla bārı bundan döninüz
 Uş yakındur şehrimüz yolu kolay
 Bir iki gün bizüm-ile qalasın
 Kavmimizüm cümle saña ola aşık
 Biz tıyınca saña hizmet idelüm
 Şehrinüz hem hulkuñuzı görelüm

‘İzzet-ile ‘Alîyi ol on süvâr
Ol gece çün evlerine geldiler
90 Ataları Ebu’l-‘Aşere gelür
Eytidi oğullar qardaşınız qanı

Bunlar eydür ‘Alî evde yoğ-ımuş
Bu kez olmadı bir dahı bulavuz
Ebu’l-‘Aşer eydür ki işbu yigit
95 Bunlar eydür ne şorarsın sen anı
Biz bunun gibi ere hıc irmedük
Şol eliyle başdı bu onumuzu
Şöyle kuvvetlü-durur bilün bunu
Ol sebebden eve getirdik bunu
100 Eydür imdi dürlü ni‘met getürün
Dürlü dürlü ni‘metler getürdiler
Getürdiler aq pirinc şaru pirinc
Tuzlı et-ile getürdiler süci
Getürdiler bal u yağ, yağlı kebâb
105 Yidi ‘Alî ol şîrîn ta‘amları
Koca eydür yâ yigit yi ni‘meti
İşbu semüz etleri yigil toyğıl
‘Alî eydür uş yiyene ni‘met delim
Bir iki gün Murtażâ anda qalur
110 Bir gice ol şîr ‘Alî donla turur
Namâzdan şonra ol zikr eyler-idi
Eytidi anlar añar ola beni çok
Böyle diyüb otururdu ol i yâr
Şıcradı ‘Alî nazâr kıldı aña
115 Halka olmuş ol eviñ dört yanına
Uyanub Ebu’l-‘Aşere çağırur
Turdu oğlanları dahı çağırşur

Aldılar Penhân şehrine geldiler
Mâ-hazarı tezcegin aş urdılar
Derd-ile gözleri yaşaragelür
Aldunuz mı ol ‘Alîden siz kîni

-5-

İstedük evden gideli çoğ-ımuş
Kînimizi ol ‘Alîden alavuz
Ne yigiddür ahvâlin baña eyit
Güreşür başa qablan arşlanı
Bunun gibi kuvvetlü er hıc görmedik
Hulq-ıla qul eyledi cânumuzı
Yüz kişiden artıq ola kuvveti
Hizmet idüb terk idüb mâli cânı
Yiyüb icüb hoş şadumân oturuñ
Kimi turdu kimisi oturdılar
Semüz ete şıkdılar ekşi turunc
Eyle şandılar ki ‘Alî ickici
Başladılar yimege heb şeyh ü şabb
Çekdi elin murdarından yimedi
İşbu aq şaçaluma qıl hürmeti
Gice yatub tatlu uyku uyuğıl
Durmayuban hundan eksilmez elim
Bunlar aña cân-ıla hizmet kılor
Dün namâzını kılor bunlar uyur
Hasanı, Hüseyini fikr eyler-idi
Âhir benden anlaruñ haberi yok
Añsuzın qapuda bir gavga qopar
Gördi bir ulu çeri n’eydem saña
Başladılar kim yıka divârına
Kendünün oğlanlarını kığırur
N’eyleyelüm biz n’idelüm çağırşur

-6-

- ‘Alî eydür bunlara ne hâl-durur
Bunlar eydür yâ emîr bellü bilün
- 120 Yüzi qara hem adı ‘İfrîr-durur
Bir yavuz qa‘de biraqmışdur ile
Adamısı dün ü gün iller gezer
Bildürürler bu zālîme ol sâ‘at
Ġazab-ıla bu zālîm anı alur
- 125 Getürürler ol kıızı ol zālîme
İledür bir hâlveti yüzün açar
Anı koyub bir dahı ister bulur
Dün gün işi bu-durur ol mel‘ünüñ
Bizüm dahı var-durur bir kızımız
- 130 Bunı dahı ol la‘ın keşf eylemiş
Rāzı olmaduq kim aña virevüz
İşde geldi güc-ile almaq diler
‘Alî eydür bir ögüt virem size
Bu ‘İfrîrden kırtıla ol kıızıñuz
- 135 Bunlar eydür ne dir-iseñ tütalum
‘Alî eydür tıruñ varuñ ‘İfrîte
Eydiñüz kıız diler-iseñ virelüm
Ol sâ‘atde atlarından ineler
Siz getürüñ bir gelin tının baña
- 140 İnşā’Allāh kim ol gece ben varam
Kırtıla andan bu ilün kavümi
Eyitdiler şâyed bu iş olmaya
Ol sebebden qamumuzu kıralar

- Dün icinde işbu ne ahvâl-durur
İşbu gelen sultānidur bu ilün
Fî‘li azgün şanki kuduz it-durur
Tama‘ ider bikir kıız oğlanlara
Qanqı şehirde kim güzel kıız sezer
Bu zālîm anlara virür çok hil‘at
Ata ana hasret-ile yaqılır
Şöyle dā‘im ıulm ider ol mazlūma
Bırqac günde hevāsı andan gezer
Anı dahı qazabla şöyle alur
Şimdi eli üstine el yok anuñ
Baqrımız pāresi görür gözümüz
Virib-idi bize çok altun gümiş
Zirā bunuñ fî‘lidür yavlaq yavuz
Bizi halka melāmet kıılmaq diler
Tutarsañuz sebep ola ol kııza
Aq ola hem halk icinde yüzüñüz
İşbu işde saña teslim olalum
Bir iki gün mühlet dileñ ol ite
Siz konuñuz biz yarağın kılalum
Hayme tütub her birisi qonalar
Kābin eyleyüb beni virüñ aña
Bu mel‘ünü kıullarıyla öldürem
Qoñ beni kim avlayayım avumı
Biline bu iş şürete gelmeye
Cezā kılub çok işkence vireler

-7-

- ‘Alî eydür ben yiterem ‘İfrîte
145 Bunlar eydür biz hod seni bilürüz

- Gör ki neler eyleyem ben ol ite
Saña qarşu edesizlik kıılırız

Dönüben atalarına didiler
 Ne dir-ise bunuñ elinden gelür
 ‘Alinüñ sözün kabül itdi bular
 Didiler kim kıız dilerseñ virelüm
 150 Bir iki gün temâşâ eyleñ düğün
 Geydürelüm aña dürlü ÷onları
 Kıyalum kâbin aña ‘izzet-ile
 Çün işitdi bu sözi ‘İfrîr gelür
 Atdan inüb bir yazıya ÷ondılar
 155 Ol yazıda bir düğün eylediler
 Bişirdiler dürlü dürlü aşları
 Geldi muñribler çalındı dürlü saz
 Bunda bunlar temâşâda gavgada
 Geyürdiler aña dürlü ÷onları
 160 Bu kışşayı şimdi bunda koyalum
 Ol sâ‘at kim ava çııdı ol ‘Alî
 Umardı kim aħşamın eve gele
 Ĥasan-ıla Ĥüseyn ağlaşdılar
 Üc gün oldu gelmedi ol dîn eri
 165 Tez okudı Fâıma, ‘Amr Meyyeyi
 Birkaç gündür gelmedi ol şîr ‘Alî
 Ava vardı yatmayam didi gece
 Yâ peykî Muştafa eyle sen kerem
 Bismi’llâh gezeyin ben dört yaña

-8-

170 ‘Amur ÷urub bağladı muħkem belin
 Ol gün şol ÷adar segirtirdi ol hümâm
 Kıudret-ile yolu indi Penhâna
 Ol ‘İfrîtüñ düğünine ÷uş olur
 ‘Amur eydür bu düğüne varayın

Bu yigidüñ önine durmaz biñ er
 Göresin ‘İfrîte bu neler kıılır
 Ol sâ‘at ‘İfrîr kıatına vardılar
 Siz konuñuz biz yarağın kıılalum
 Kıız yalıncaı nice virelüm bugün
 Bezeyelüm dürr ü mercân mürveri
 Getürelüm ÷apuña Ĥürmet-ile
 Buyurur düğün yarağın kıılır
 Düğün icün kıamusı ÷onandılar
 Ni‘met-ile maħlûkı ÷oyladılar
 Yimek icmek oldu dâ‘im işleri
 Dıtdı maıam ol ezğüye Ĥoş-âvâz
 Gelin oldu ‘Alî evde iy dede
 Ev issinüñ feraı oldu cânları
 Fâımatü’z-Zehrâyı söyleyelüm
 Bilmedi kim Fâıma n’oldı Ĥâlî
 Getürdüğü avı yiyeler bile
 ‘Aceb n’oldı atamız diyışdiler
 Ĥicbir kimse bilmez andan Ĥaberi
 Eyitdi yâ ‘Amur başımız kıayı
 Bilmedük nice oldu anuñ Ĥâlî
 Bilmezüz kim Ĥâlî aıvâlî nice
 İstegil ol ‘Alîyi kim muıterem
 Getüreyin Ĥaberin anuñ saña

Yâ İlâhî bilmezem göster yolın
 Ne ÷ağ kıodı ne dere gezdi tamâm
 Görđi Ĥalâyık derilmiş meydâna
 ‘Amuruñ Ĥâıırı anda Ĥoş olur
 Bunda daıı ‘Alîyi bir göreyin

- 175 Ol sâ'at düzdi özini bir keşîş
Geydi bir tonı kuşandı zünnârı
Tesbîh dizmişdi boynına kolına
Şöyle oğur İncîli âvâz-ıla
Vardılar 'İfrîte virdiler haber
- 180 'İfrît la'în ol sâ'at karşı gelür
'İfrît-ile çok keşîşler var-ıdı
Bunlara dağı 'Amur ikrâm kıılır
Kendi yanında oturtdı ol 'Amrı
'Amur ol dem İncîli hoş-âvâzla
- 185 Ol keşîşler mâ't-ı ser-gerdân qalır
'Amur cümle keşîşe virdi cevâb
Çünkü yîndi cümle ol keşîşleri
Söylemezler her biri dilsiz tırur
Giceye degin yidiler icdiler
- 190 Gice oldı buyurur 'İfrît la'în
Cehâzı yarağı tamâm oldu mı
Keşîş bunda-y-iken kııyayın kâbin
Vardılar yine getürdiler haber
İmdi cevher tabağa koyuñ didi
- 195 'İfrît eydür 'Amra ki iy dîn-i nûr
- Şanasın kim keşîş-idi yaz u kış
Key uzatmışdı bıyık, dırnaqları
Bir İncîl kitâbın almış eline
Kim işiden 'aşık olur cân-ıla
Kim bir ulu keşîş gelür mu'teber
Begler ile cümlesi ikrâm kıılır
Gice gündüz bile olurlar-ıdı
'İfrît alır 'Amrı tahtına gelür
Eyitdi hoş geldiñüz iy dîn eri
Şöyle oğurdi ki ser-âgâz-ıla
Biri 'Amra añın bir su'al kıılır
Her biri begenüben gördi şavâb
'Amr önünde tınmaz oldı her biri
Her ki söyler nükte-y-ile turgurur
'İşret-ile hoş şâğumân gecdiler
Varıñ görüñ hâzır oldı mı gelin
Atası eksiklerini heb gördi mi
Kııyırsın şavalum hem biz dügin
Hâzır oldı cihâzı iy şehriyâr
İşbu gice kâbini kııyuñ didi
Kerem eyle kâbini sen kııyır

-9-

- Qademiñüz hoş mübârekdür siziñ
Ebu'l-'Aşer oğl-ıla karşı gelür
Gelin tonın geymiş-idi ol 'Alî
Geldi ilerü 'Amur hoş söyledi
- 200 İncîl kitâbın başında 1odı
'Alî ol dem şundı elin 'Amura
'Amır nâ-gâh gördi 'Alîniñ elin
'Amur eydür yâ emîrû'l-mü'minîn
'Alî eydür niçün kim olmak devâ
- Anda kimse varmasun illâ özüñ
'Amur kıız kıatına aluban gelür
Ev icinde otururdu ol velî
Kıutlu olsuñ kâbiniñ gelin didi
Hoş-âvâz-ıla ol huşbe oğurdi
Ya'nî 'Alî kendüyi 'Amra bildire
Bildirdi ol sâ'at 'Alî-y-imiş gelin
Pehlivân kışi olur mı hîc gelin
Er gerekdür şerri mazlûmdan şava

- 205 Sükût idüb epsem olğıl yâ ‘Alî
 ‘Amur eydür muştuluğ kamu size
 Bu kız anda varıcağ İfrîr ölür
 Çün kızınıuz sağ esen gele size
 Bunlar eydür ne dilersiz virelüm
- 210 Söz öküşdür çün kâbin kıydı ‘Amur
 ‘Amur, İfrîr kıtına geldi yine
 İfrîr eydür virün yüz altun buña
 Buyurdu kim tiz çıkaruñ ol kıızı
 Çıkardılar ol gelini ağlaşu
- 215 Vardılar getirdiler bir yahşısı at
 Cümle İfrîr begleri binmiş-idi
 Dilediler bindireler bir ata
 Bārî yüz biñ nāz-ıla bindirdiler
 At ol dem ki kedi gibi büzilür
- 220 ‘Alîdür ol degme at mı götürür
 Ol sâ‘at getürdiler bir at dağı

- Altı yedi atını ol İfrîrütñ
 Var-ıdı ol İfrîrütñ birki atı
 İfrîr ol dem seyislere buyurur
- 225 Seyisler getürdiler ol dem atı
 At bu kezin yürüdi hurrem ü şād
 ‘Amur ol dem bir hādım düzdi özin
 İfrîr kılları görüb git didiler
 Ben besledüm kiciden işbu kıızı
- 230 Bir yahşısı at ‘Amra dağı virdiler
 Bir nağışlu ‘aşā aldı eline
 ‘Aşā-y-ıla başına bir kez urur
 Sür‘at-ile dün ü gün hem ol çeri
 Şehir kavmi cümle karşı geldiler

- Görelüm nice olur işbu emîr
 Bir sa‘adet görünür işbu kıza
 Sağ esen bikir bu kız yine gelür
 Şükrâne ne virürsüz siz bize
 Tek kıızımız bunda gelsün görelüm
- Eytdi yavuz gün geçürmesün ‘Amur
 İfrîte medh eyleyüb kıldı şenā
 Tiz virün hayır du‘ā kılsun baña
 Bunca gündür neçe eylersiz bizi
 Ata ana bilesine inleşü
- Kim gelin bine aña hoş-nihād
 Ol gelini ortaya almış-ıdı
 Kimse kıaldırmadı gelini ata
 Yürimege ol atı döndürdiler
 ‘Alîniñ altında beli üzilür
- Ol halāyık kamusı hayrān kalur
 Ol dağı götürmedi bil yā āhî

-10-

- Belin üzüb helāk itdi ol atıñ
 On beş atdan artuğ-ıdı kuvveti
 Ol atı iltün deyüben çağırur
 Gelini bindürdiler zahmet kıtı
 Ferağ içinde oldu bilüşü yād
 Geldi gelin kıtına ol añsuzın
 ‘Amur eydür beni bile virdiler
 Anuñ-içün bile virdiler bizi
 Çünki ‘Amur ol ata oldu süvār
 Tā ki kimse bakmaya ol geline
 ‘Amr Ümeye çeride şöyle yürür
 Geldi İfrîr şehrine iy dîn eri
 İfrîte cümle şenāl kıldılar

- 235 **Q**utuladılar düğününi anuñ
 Buyruq oldu bezediler ol şehri
 Cümlesi şâf olub meydân düzdiler
 Ol 'İfrîtiñ bir қа'desi var-ımuş
 Getürdiler ol gelini meydāna
 240 'İfrît gelin üstine sürdi atı
 Qarşu tıtdı kendü qamcısın gelin
 Kendü qamcısıyla gelüben qakar
 'İfrît tez tırub yine süvār olur
 Gelini 'acebleyüb dir zihî iş
 245 'İfrît yavlaq göñli içre sevinür
 Eytdi inşā'Allāh er oğlu toğar
 Her oğlanı bunuñ pehlivān ola

-11-

- Her birisi bir ıqlimi başara
 Andan soñra geldi ol begler hānı
 250 Dört yañadan meş'aleler tıtdılar
 'Amur Ümeyyeyle vardı gerdege
 Oldı yedi gün anuñ hem düğünü
 Cümle begler hātūnı geldiler
 Didiler destür virürseñüz bize
 255 Anlaruñ sözün işitmedi gelin
 Yenge geldi kim ki anı geydire
 Bir eliyle yeñini gelin tıtar
 Çün hātūnlar anı eyle gördiler
 Gice oldı getürdiler 'İfrîti
 260 Bunlar el virişübeni gitdiler
 Şöyle şıqdı 'İfrîtiñ elin gelin
 'İfrît eydür elümi şıqma cānum
 'İfrît eydür yüzüñi ac göreym
 'Alı ya'nı 'İfrîte açar yüzün
- 'Ömri artsun didiler bu sulţānuñ
 Çıqdı şehrdin bezenüb 'afretleri
 Dört yañadan beşāretler urdılar
 Qamcı-y-ıla gelini urur-ımuş
 Güvegi gelin tırmış idi meydāna
 Qamcı-y-ıla gelini ura qatı
 Redd kıldı qamcısıyla ol emīn
 'İfrîti atı üstinden ol yıkar
 Ol hālāyık qamusı hayrān qalur
 Bu gelinüñ kuvveti qatı-y-ımuş
 Ol gelinüñ kuvvetine kıvanur
 Eyle olsa etmegüm döşer yaqar
 Biz ikimüzden toğan sulţān ola
- Eytdi aḥsenet bintü'l-'Aşere
 Şaçdılar geline saçu altunı
 'İzzet-ile gerdege iletdiler
 Diledi kim şala şāhin ördege
 Ya'nı 'İfrît qocısar ol gelini
 Gelini görmeg-içün oturdılar
 Görelüm güzelüñ niqābın ac bize
 Yüzine tıtdı yeñi-y-ile elin
 Kim yüzünü hātūnlara göstere
 Yil gibi taḥtdan aşığa anı atar
 Daḥı ayrıq geline tınmadılar
 Gerdege girirdiler murdār iti
 Vir şalavāt eydeyim kim n'ıtdiler
 Şındı şandı ol 'İfrît kendü elin
 Şimden girü ben senüñem sen benüm
 Dile benden ne dilerseñ vireyim
 Göstermedi ol ite illā gözün

265 Heybet-ile bir kezın bağıdı aña
 Yuvalanub tahtdan aşığa düşer
 ‘Amr Ümeye çapuda tırmış-ıdı
 ‘İfritüñ düşdüğini ‘Amur bilür
 Şu şaçuban ‘aqlı geldi başına
 270 Didi saña n’oldı iy şāh-ı cihān
 ‘İfrit eydür bu gelin bağıdı baña
 Ejderhā gözi gibi gözi yanar
 ‘Amur eydür kiciken arşlan südi

Uşşı gitdi ‘İfritüñ n’eydem saña
 Diremedi uşşunu ‘aqlı şaşar
 Kulağını çapuda urmuş-ıdı
 Açuban çapuyı ol demde gelür
 ‘Amur söyleyüben güldi keşine
 Niçün düşdüñ tahtuñ üstinden hemān
 Şöyle hışm-ıla ki ne diyem saña
 Gitdi ‘aqlım gögdem oldı pāyidār
 Atası getürüb anı emdiydi

-12-

Korğma bağışı anıñ eyle-durur
 275 Destür gele durayım ben varayım
 Geldi gelin katına ol dīn eri
 Neye gec çorsuñ bunı öldürseñe
 Geldi ‘İfrite didi ögütledüm
 ‘Amur yine çapuya çıkdı tırmur
 280 Geldi bu kez ya’nī gelini duta
 ‘Alī ol dem kuşağından ‘İfriti
 Düşdi yire hırd olub sūñükleri
 İrdi tiz ‘İfritüñ ol kesdi başın
 Tañla oldı geldi ‘İfrit begleri
 285 Umarlar kim şimdi çapu açalar
 ‘Amur acdı çapuyı bunlar girür
 Her kim girdi ıcerü ‘Alī dutar
 Ne ki begler var-ısa bağladılar
 Her kim imān getürdiyse çodılar
 290 ‘Alī, ‘İfrit kılıcın aldı eline
 ‘Alī bindi şol dem ‘İfrit atına
 Çıkdı ol demde şehirden ol velī
 Debeledüm ‘İfriti geldüm size
 Emīn ola her ki imān getüre

Şimdi kendüyi saña ol bildürir
 Geline birkaç naşihat vireyim
 Didi öldür mel’ünü çoma diri
 Depeleyüb mel’ünü bitürseñe
 Dur yukaru işüñi bitür didüm
 ‘İfrit ol dem gelin katına gelür
 Döşegine iledüb bile yata
 Götürüben yire urdı ol iti
 Geldi yine ‘Amr Ümeye ileri
 Ol gece bitürdi ‘İfritüñ işin
 Çapuya yığıldılar cümle varı
 Dürr ü mercān-ıla şaçu şaçalar
 Didi girüñ ıcerü destür-durur
 Elin bağlar biribirine çatar
 Kāfirüñ yüregini tağladılar
 Getürmeyeni it gibi öldürdiler
 Baçadur sen kāfirlerüñ hālīne
 Kim katlanır ‘Alinüñ heybetine
 Yā kāfirler bilüñ ol benven ‘Alī
 İmānı ‘arz eyleñüz dönüñ bize
 Şağ selāmet vaçanında otura

- 295 İmān getürmeyeni öldürürem
Şehir kavmi bir yire dirildiler
Bir uğurdan ‘Alīye hāmle kılar
‘Alī girdi bunlaruñ ortasına
Her kime kılc urursa şīr-ü ner
- Küfür cezāsın aña bildürürem
‘İfrītüñ öldügüni çün bildiler
Çevre ilden işiden kāfir gelür
Kimse mi karşı durur hāmlesine
Depesinden ayırub iki bicer
- 13-
- 300 Her kimi çalsa bulardan pehlüvān
Gāh üzengüden ayağın çıkarur
Düşer atdan kāfirüñ çıkar cānı
‘Amur dağı hancerin aldı ele
Şırayub kimin boğazından tutar
- 305 ‘Alī dutar kāfirüñ kuşağını
Togradı kāfirleri hıyār gibi
Tob gibi başlar yuvalanur i yār
Kankı yaña kim yürür ol görklü pāk
Nuşret idüben Çalab kıldı yārī
- 310 Şehir halkı kamusı amān didi
‘Alī eydür her ki getürdi imān
İmān getürenleri kıldı āzād
Ol ki imān getürmedi iy hācı
Ol ki hārāc virmege virmez rızā
- 315 Tiz buyurdi ‘Alī meşcid yaptılar
Kur’an öğretti anlara ol imām
Andan Ebu’l-‘Aşreye yazdı biti
Ol sāt kim bitümüz saña yite
Bile alub kamu oğlanlaruñı
- 320 Ger gelüb getürir-iseñ iy yara
Kaşd eyledi bitiyi girdi yola
Ebu’l-‘Aşreye ol teslim eyledi
Çünkü ‘İfrīt hālını ol söyledi
- Hıyār gibi başı kesilür hemān
Ayağıyla kāfiri bir kez urur
Gör n’eyler dağı ol Tañrı arşlanı
Eyledi kāfirlere dürlü belā
Başını kesüb anıñ yabāna atar
Atar atdan elma gibi ol iti
Gevdeleri yığıldı dīvār gibi
Kanda bir çukur var-ısa kan tolar
Birbirini başuban olur helāk
Şıdı ‘Alī bir başını ol şarı
Biz kamu hükümüñe fermānız didi
Bizden aña olmaya ayruğ ziyān
Sen de ahi imān getür uçmağ gözed
Rāzı oldı kim vireler hārācı
Kırdı anları ‘Alī-ül-Murtażā
Putı koyub bir Tañrıya tapdılar
Cemā’ate imām oldılar tamām
Müçde olsun depeledüm ol iti
Yarağ eyle bunda gelgil iy ata
Kavüm kabîleñi yārenlerüñi
Mālīk eyleyem seni işbu şara
Geldi Penhān şehrine müddet-ile
‘İfrītüñ hālını bir bir söyledi
Bunları İslāma da’vet eyledi

Çünkü bunlar mektûbı okudılar
325 Mektûbun icinde hâli bildiler

-14-

Hakk bularuñ gönline kıldı nazar
Ol dem Ebu'l-'Aşere yarağ kıılır
'Alî ol dem atlanub qarşu varur
Her birine görklü hil'at geydürür
330 'İzzet-ile aluban şehre gelür
Şâh-ı merdân çün bulara söyledi
Ol Ebu'l-'Aşere on oğlı-y-ıla
'Alî âmir eyledi ol şarlulara
Dükeliñüz buña muñ' olasız
335 Girü gelem götürem sizden tamar
Ne dilersen cümle anı kılavuz
'İfritüñ tahtını ol hoş bunlara
Didi zinhâr eyleñüz siz 'adl u dâd
Buyurdı hem cümle mâln 'İfritüñ
340 Yükletdiler katır u hem deveye
Kul qaravaş dağı aldı çün bile
Çün deveyi katırını dönderdiler
Bunlara destür virdi ol muhterem
Bunları dönderüben girdi yola
345 Müddet-ile 'Alî geldi Penhâna
Penhân Begi, 'Alîyi gördi kaçar
Ol şehir halkı da geldi imâna
Şalavât virelüm 'Alîmüz dîne
Dağı andan kul qaravaşlar alur
350 Bu şehri dağı aña virdi 'Alî
Bî-pâyân andan dağı mâl götürür

Ne ki kavim var-ısa kığırdılar
Bir zamân bunlar tanıışk kııldılar

İmân getürmege râzı oldılar
On oğlı-ıla atlanub anda gelür
Gör tuz etmek yidüğine ne kıılır
Birer tâze at anları bindürür
Şehir kavmi cümlesi hizmet kıılır
Bunları İslâma da'vet eyledi
Dîne geldi cân u şıdık-ı dil-ile
Didi mâlik eyledüm bunı şara
Olmazsañuz başıñuz yok bilesiz
Bunlar eydür hâşâ lillâh şîr-ü ner
Kimi dirsen aña muñ' olavuz
Virdi çok vaşiyet itdi anlara
Halk icinde kazanuñuz eyü ad
Bir yire cem' eylediler ol itüñ
Bir hecîne bindi 'Amur Ümeye
Altunuñ hisâbını Tañrı bile
Öylelik yol 'Alîyi gönderdiler
Dönüñüz ancak olur luğ u kerem
Kul qaravaş hem 'Amr Ümeye bile
Ehl-i Penhânı 'Alî oğur dîne
'İfritüñ kulıydı n'itsün ne-çâr
Gelmeyeni harâca kesdi yine
Bir dağı girü kalan aşhâbına
Görüñ Ebu'l-'Aşreyi nice olur
Mağrûm olub oturur 'İfrit kulı
'Alî mâlı Medîneye yitirür

- ‘Amr Ümeyye varuban muştuladı
Medīne halkıyla cümle aşhāblar
Hasan-ıla Hüseyin daḥı bile
355 Şağ selāmet gine geldi evine
Ne ki borclu var-ısa gelsün didi
Ne kim tül ‘avrat yetimler var-ısa
Cümlesi bir kapuya gelsün didi
Yoḥsul yetim tül ‘avratlar geldiler
360 ‘Alī şol kadar viridi bunlara māl
Heb üleşdürdi getürdüğü māl
Şöyle şāhib-ḥayr-ıdı ol ihtiyār
Tamām oldı ğazāvātı ‘Alinüñ
İmdi virün şalavāt Muştafāya
365 Daḥı cümle nebilere veş-selām
Diler-iseñ ölesin imān-ıla
İbrahīm nazm eyledi işbu sözi
Tā ki bunda ḥatm ola bu dāsitān
Yazanı okuyanı dinleyeni
370 Ḥaḳḳ rahmet eylesün ol cān içün
- Muştuluḳ işde ‘Alī geldi didi
Her birisi aña qarşu geldiler
Qarşu gelüb görüşdiler ‘Alīyle
Cümle ehl-i imān bile sevine
Altun aḳce borc icün alsun didi
Daḥı şunlar kim ki yoḥsullar-ısa
Altun aḳce kamusı alsun didi
Her birisi ‘Aliden māl aldılar
Yoḥsul-iken her birisi oldı bay
‘Alī evde qomadı hiebir pulı
Rađıyallahü diñ aña siz i yār
Ol saḥāvet kānı cevmerd velinüñ
Hem daḥı girü qalan aşhābına
Şalavāt getürelüm yā muḥterem
Vir şalavāt Muştafāya cān-ıla
Yarlığasın Ḥaḳḳ Çalab cümlemüzi
Vir şalavāt Muştafāya dositān
Raḥmetiñle yarlığagıl yā Ğanī
Fātiḥa iḥsān ide yazan icün

Sonuç

Arap ve Fars edebiyatından yapılan çevirilerle edebiyatımıza giren cenknâmeler içinde Hz. Ali cenklerinin ayrı bir yeri vardır. Anadolu halkı, bir İslam halifesi olmasının ötesinde, Hz. Ali’yi bir anlatı kahramanı olarak da kısa sürede benimsemiş; onun Medine ve civarında geçen maceralarını ilgiyle okumuş/dinlemiştir. Ali’nin kahramanlığı kadar insani vasıfları da Anadolu ahalisine örnek olmuş; bu durum onun hem Alevi hem de Sünni kesim tarafından sevilmesini sağlamıştır.

Hız. Ali’nin kahramanlığı etrafında teşekkül eden anlatılardan biri, İfrit’le olan cengidir. Bugüne kadar bilinen/ulaşılın üç nüshası bulunan cenknâmenin en uzun metni bu çalışmayla gün yüzüne çıkarılmıştır. Elimizdeki cenknâme, İbrahim

tarafından yazılmıştır ve toplam 370 beyitten oluşmaktadır. “Hazā Dāsītān-ı Hāzret-i ‘Alīnīn Gelin Olduğı” adını taşıyan metin, mesnevi tarzında kaleme alınmış olup Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini büyük ölçüde yansıtmaktadır.

Hz. Ali, bu cenkte gayrimüslim ahalinin başına musallat olan İfrit adlı kâfirle mücadele etmiş ve onu yok edip halkı zulümden kurtarmıştır. Bu uğraşı, şehirdeki gayrimüslim halkın Müslüman olmasıyla taçlanmıştır. Cenknâmenin en özel tarafı ise, başkahraman Hz. Ali’nin İfrit’i alt etmek için *gelin kızı*na girmesidir. Hz. Ali bu hali “Er gerekdür şerri maızlūmdan şava” sözleriyle savunmuş; “Pehlivān kişi olur mı hıc gelin” diyen Amr Ümeyye’ye bir koruyucunun zulme son verebilmek için her türlü fedakârlığı yapması gerektiği mesajını vermiştir. Ayrıca bu kılık değişimi, hile ve kurnazlığın da bir savaş taktiği olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Çeşitli kaynaklarda adı anılan, ancak henüz Latin harflerine aktarılarak günümüz okurlarının önüne çıkarılmayan çok sayıda Hz. Ali cenginin bulunduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın, bundan sonra yapılacak benzer mahiyetteki çalışmalara örnek teşkil etmesi en büyük temennidir.

SÖZLÜK

‘adl u dād: Adalet ve doğruluk.

‘afret: Şeytani, kötü niyetli.

ađ: Tuzak.

āhī: Kardeş; cömert, eliaçık.

aşsenet: İyilik, güzellik.

artık: Daha çok, daha fazla.

aşhāb: Peygamberimizi gören ve onun sohbetinde bulunan kimseler.

ayruğ: Başka; artık.

ba‘id: Uzak, ırak.

bārī: Hiç olmazsa; bir kere.

bay: Malı çok olan, zengin; ulu, kibar, asil.

bayık: Açık, belli; gerçek, şüphesiz.

benven: Ben ...im.

beşāret: Müjde.

bikir: Dokunulmamış genç kız.

bilüş: Bilme, anlama, kavrama; tanıdık.

bint: Kız.

bī-pāyān: Sonsuz, tükenmez.

birki: Bir iki.

bit-: Bitki vb. şeyler için bir yerde çıkmak, yetişmek.

biti: Mektup; kitap, defter; muska; فرمان.

büt: Put; güzel; insan gövdesi, cüsse.

cehāz/ cihāz: Çeyiz; alet.

cevmerd: Cömert.

Çalab: Allah.

çeri: Asker; savaş.

da‘vī: Bir kimsenin hakkını araması; sorun; iş, olay.

degme: Seçkin, üstün, en iyi.
delim: Çok fazla, birçok, ziyade.
depele-: Öldürmek; mağlup etmek.
depret-: Kımıldatmak, sarsmak.
destūr: İzin; kanun, töre.
dīdār: Yüz, çehre.
dir-: Toplamak, derlemek.
dositān: Dostlar.
dükeli: Hep, cümle, hepsi, bütün, herkes.
Düldül: Hz. Ali'nin atı.
dün ü gün: Gece ve gündüz.
dür: İnci.
düz-: Hazırlamak; elverişli bir duruma getirmek; tertip etmek.
efđal: Daha faziletli, en üstün.
emirü'l-mü'minīn: Müminlerin emiri, Hz. Muhammet'in halifesi.
epsem: Sessiz, ses çıkarmayan, susan.
etmek: Ekmek.
Ġanī: Allah'ın adlarından biri; zengin, varlıklı; bol.
ġarīm: Hasım, rakip.
ġazā/ ġazāvāt: Bir din düşmanı üzerine yapılan sefer; akın, savaş.
ġörklü: Güzel; mübarek, mukaddes; cazibeli, gösterişli.
ġünbed: Üstü yuvarlak şekilde olan bina veya çıkıntı; kümbet, kubbe.
ġacil: Utanmış, utancından yüzü kızarmış.
ġādīm: Hizmet eden, hademe.
ġalāyık: Kadın köle, cariye.
ġalvet: Yalnız kalma, tenhaya çekilme.

ġarāc: Vaktiyle Müslüman olmayan ahalden alınan vergi.
ġāşā lillāh: Allah göstermesin, asla.
ġatm: Sona erdirme, bitirme.
ġayme: Çadır.
ġazā: Bu, şu, o.
ġazer: Sakınma, kaçınma, korunma.
hecīn: Arkasında iki hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir cins deve.
herġiz: Asla, katiyen, hiçbir vakit.
herze: Boş lakırdı, saçma.
ġıyār: Hayrı, iyiliği çok olan kimseler.
hidāyet: Doğru yol; doğru yolu gösterme.
ġil'at: Beğenilen bir kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.
ġod: Kendi.
ġoş-āvāz: Sesi güzel, güzel sesli.
ġoş-nihād: İyi huylu, iyi yaratılışlı.
ġulq: Huy, tabiat.
ġūn: Kan; öldürme.
ġurd: Kırık.
ġurrem ü şād: Şen ve sevinçli.
ġümām: Himmetli; azimli.
ıġlim: Memleket, diyar, ülke.
İfrit: Etrafı birbirine katan korkunç insan.
is: Sahip, malik.
işbu: Bu; özellikle bu.
İşret: İçki; içki içme.
kābin: Evlenme, nikâh; damadın geline verdiği ağırlık, eşya, para.
ġadd: Boy.

ka'de: Kural, kaide; bir kere oturma, oturuş.

ka'dem: Ayak; adım.

kağ-: İtmek; vurmak.

kaltabân: Namussuz.

kâmet: Boy.

ka'mu: Hep, bütün; ülkedeki halkın bütünü.

kân: Bir şeyin kaynağı.

ka'nda: Nerede, nereye.

ka'ni: Hani, nerede.

ka'nkı: Hangi.

ka'ra'vaş: Sahibinin tam bir kullanma hakkı bulunan kadın, odalık.

ka't: Ön, yan; makam, huzur.

ka'tı: Çok, pek, fazla; haşin, sert, şiddetli.

ka'yı: Nerede; sağlam, güçlü, sert.

ka'fer: Kâfirler, Müslüman olmayanlar.

ka'ş: Durum; aptal; ayyaş, esrarkeş.

ka'şîş: Papaz.

ka'y: Çok, pek, gayet, pek çok.

ka'ğır-: Çağırarak, davet etmek.

ka'ci: Küçük, ufak.

ka'oc-: Kucaklamak, kucaklaşmak, sarılmak.

ka'în: Kovulmuş, lanetlenmiş, istenilmeyen.

mâ-ħazar: Daha önceden hazır olan, hazır bulunan şey; hazır olarak her ne varsa.

ma'rûf: Herkesçe bilinen, belli; ünlü.

melâl: Usanma, bıkmak; sıkılma, sıkıntı.

melâmet: Ayıplama, kınama; azarlama.

mel'ûn: Lanetlenmiş; nefret edilen kimse.

mihmân: Misafir, konuk.

mişkâl: Bir ağırlık ölçüsü.

muħkem: Sağlam; sağlamlaştırılmış.

murdâr: Kirlî, pis.

Murta'zâ: Beğenilmiş, seçilmiş; Hz. Ali'nin lakabı.

muştu: Sevindiren haber, müjde.

mu'tî: İtaat eden, boyun eğen; bağlı.

mu'trib: Çalgıcı; şarkıcı.

mürver: Hekimlikte yararlanılan, meyvesi zeytine benzeyen bir tür ağaç.

nâ-gâh: Vakitsiz; ansızın, birdenbire.

ne-çâr: Çaresiz; zorunda kalmış; zavallı.

neçe: Nasıl; ne kadar, kaç; nice.

nevbet: Sıra; sıra ile görülen iş.

niķâb: Peçe, yüz örtüsü.

nuşret: Yardım; Allah'ın yardımı; üstünlük.

öküş: Çok.

örü tur-: Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

peyk: Haber getirip götüreren.

rađiyallahü: Allah razı olsun.

saçu: Gelinin başından aşağı saçılan şeyler; düğün armağanı.

saħâvet: Cömertlik, el açıklığı.

şâhib-ħayr: Hayır sahibi.

şavâb: Doğruluk, dürüstlük; doğru, dürüst.

segirt-: Koşmak; koşturmak.

şenâ: Övme, övüş.

sencese: Senin gibi.

ser-āgāz: Yeniden, baştan başlama.
ser-gerdān: Başı dönen, şaşkın; perişan.
şı-: Yenmek; yıkmak, harap etmek; kırmak.
süci: Şarap; içki içme.
süñük: Kemik.
süvār: Ata binmiş, binici.
şādumān: Sevinçli.
şāh-ı merdān: Hz. Ali'nin lakabı.
şār: Şehir.
şehriyār: Padişah, hükümdar.
şeyh ü şābb: İhtiyar ve genç.
şīr: Arslan.
şīr-ü ner: Erkek arslan.
şükrāne: İyilik bilme nişanesi.
ta'am: Yemek, aş.
tama': Doymazlık, açgözlülük; çok isteme.
tamar: Bir tür vergi.
tapu: Makam, huzur.
tezcegin: Çabucak, hemen.
tın-: Ses çıkarmak; önemsemek.
tumman: Şalvar; eteklik; pehlivan kispeti.
turgur-: Bir işi başkasının yardımıyla yapmak; doyasya içirmek.
tuş: Hedef, amaç; eş, yoldaş; tutsak, kul.
uçmak: Cennet.
uğur: Yön; ön veya yan; hiza; amaç, hedef.
ur-: Vurmak.
uş: Akıl.
uş: Şimdi, işte; gibi.

üş-: Bir yere toplanmak, üşüşmek; bir kişiye topluca saldırmak.
üzengü: Eyerin iki yanında aslı bulunan demir halka.
üzül-: Ezilmek; kırılmak, kopup dağılmak.
ve's-selām: İşte o kadar, son söz budur.
yād: Hatırlama, anma; hatır, gönül.
yağşı: İyi, güzel, değerli; yiğit.
yalıncaç: Çıplak; yalınayak.
yaraç: Hazırlık; silah.
yārī: Yardım; dostluk.
yarlıga-: Birinin suçunu bağışlamak.
yavlaç: Çok, çok fazla; uğursuz.
yavuz: Fena, kötü; sert, kızgın; güçlü, çetin; iyi, gürbüz, güzel.
yayaç: Yaya, binitisiz.
yeñ: Giysi kolu.
yit-: Yetmek; yeterli olmak.
yuvalan-: Yuvarlanmak.
zihī: Ne güzel, ne hoş.
Zü'l-fiķār: Hz. Ali'nin kılıcı.
zunnār: Papazların bellerine bağladıkları kuşak.

KAYNAKÇA

- ATALAN, Mehmet (2008). "Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 7-27.
- BAKIRCI, Nedim (2010). "Köroğlu Destanlarında Köroğlu ve Binitinin Kıyafet (Şekil) Değiştirilmesi". *Turkish Studies*, S. 5/4, 860-878.
- ÇETİN, İsmet (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇETİN, İsmet (2014). "Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali". *Tarihî Teolojîye: İslam İnançlarında Hz. Ali*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- DEMİR, Necati (2011). "Türk Düşünce Dünyasında Hz. Ali". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 60, 85-104.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi (2014). "Sünnî Tarih ve İlahiyat Geleneğinde Hz. Ali". *Tarihî Teolojîye: İslam İnançlarında Hz. Ali*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARAOĞLAN, Hamza (2015). "Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları: Kahramanmaraş Örneği". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26, 37-70.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÜÇÜK, Serhat (2014). *Hz. Ali-İfrit Cenknâmesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- MATTEİ, Jean Louis (2004). *XVIII. ve XIX. Yüzyıllara Ait Defterlere Göre Hz. Ali Cenknâmeleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Mustafa Darir (2004). *Siyer-i Nebî*. 2 Cilt. İstanbul: Başucu Kitapları.
- ÖNAL, Mehmet Naci (2010). "Halk Anlatılarında Kahramanın Kimliğini Gizlemesi". *Turkish Studies*, S. 5/1, 1271-1285.
- SAKAOĞLU, Saim (1998). *Dede Korkut Kitabı (İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar)*. Cilt 1. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- THOMPSON, Stith (1966). *Motif-Index of Folk-Literature*. Cilt 4. Bloomington: Indiana University Press.
- TOPRAK, İsmail (2014). *Haşreti Ali Cenklere*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- UYSAL, İdris Nebi (2014). *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Ek-3

Ek-4

Ek-5

Ek-6

Ek-7

Ek-8

Ek-9

Ek-10

Ek-11

Ek-12

Ek-13

Ek-14

Ek-15

